

Tratat de cînt și dirijat coral, *vol. II de Dumitru D. Botez*

Este un prilej de mîndrie pentru cultura muzicală și învățămîntul artistic românesc contemporan să aibă în fruntea sa personalități marcante, de înalt prestigiu cum este aceea a compozitorului, profesorului și dirijorului *Dumitru D. Botez*, al cărui nume îl știm prețuit și stimat tot mai mult de oamenii de artă, aprecieri datorate bogatei sale activități de creație și interpretare cît și preocupărilor de ordin metodico-științifice finalizate, cu distinsă vrednicie și competență profesională în mult așteptatul „Tratat de cînt și dirijat coral”, redactat în două prestigioase volume, ultimul, a cărui apariție o semnalăm cu acest prilej, fiind recent tipărit și pus la îndemîna tuturor dirijorilor de cor din țară.

Amintim că primul volum al tratatului, editat în anul 1982, a fost prezentat și recenzat de noi într-un amplu articol tipărit de revista „Muzica” nr. 3 din luna martie 1983. Mai menționăm faptul că și la cel de al doilea volum, tiparul a fost asigurat tot de Consiliul Culturii și Educației Socialiste alături de Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, în condiții grafice apreciabile care se datoresc în bună măsură și redactorului responsabil de carte, în persoană profesorului și dirijorului Gheorghe C. Ionescu, cunoscut și apreciat pentru exigența sa.

Apariția acestui volum, considerată de noi un veritabil eveniment editorial, vine — cum nu se poate mai bine — în sprijinul dirijorilor și formațiilor corale în pragul etapei finale a celei de a VI-a ediții a Festivalului Național „Cîntarea României”, din anul 1987.

Conceput și realizat în continuarea primului volum ce a tratat o amplă problematică din sfera artei corale și dirijorale, structurată în două părți intitulată: „Materialul sonor și organizarea lui” și „Formarea sonorității corale”, cel de al doilea volum al acestui Tratat, de care ne vom ocupa în cele ce urmează, dezvoltă, în cele trei părți ale sale, cele mai semnificative teme ale acestui domeniu cum sînt: „Dirijorul și studiul gestului dirijor”, „Interpretarea operelor corale” și „Finalitatea activității dirijorului”, respectiv repertoriu, programe, repetiții și concerte.

Cercetînd și analizînd acest volum al maestrului D. D. Botez, remarcăm, odată mai mult, rigorea și seriozitatea omului de înaltă cultură, întemeiat pe o foarte bogată documentare și analiză a fenomenului artistic în care este implicat dirijorul de cor, sub toate aspectele pentru a clarifica cît mai convingător, drumul adesea spinos dar și bogat în satisfacții al devenirii dirijorale, la nivelul înaltelor coordonate artistice pe care le înregistrează azi muzica românească.

Înalta-i competență, modul original de tratare a problemelor, stilul său subtil și elevat de expunere și argumentare teoretică, calități dublate de o mare capacitate de analiză și sinteză, asigură întregului conținut valențe științifice, pedagogice și artistice deosebite, fapt ce situează, incontestabil, acest tratat printre cele mai reușite și mai complexe pe plan internațional.

Dar să pătrundem, în linii mari, în compartimentele volumului în cauză spre a ne edifica asupra lui, cu recomandarea călduroasă de a-l cerceta apoi în cele mai mici amănunte. Bineînțeles că ne referim în primul rînd la colegii noștri dirijori de cor din toate generațiile și nu numai la aceștia.

Așadar, partea a treia cu care începe acest volum, intitulată: „Dirijorul și studiul gestului dirijor”, se desfășoară în cinci capitole, la care ne vom opri pe rînd. În primul dintre acestea, autorul tratează importante probleme legate de personalitatea complexă a conducătorului de cor, văzută prin prisma evoluției sale pe diferitele trepte ale istoriei muzicii. Ast-

fel sînt consemnate date și evenimente artistice care marchează prezența dirijorului interpret începînd cu vechea cultură egipteană, chineză, indiană, persană, greacă și romană și continuînd cu perioada Evului mediu și a Renașterii în Europa, etape care sînt marcate de numeroase figuri și nume de dirijori și compozitori, înscrise la loc de cinste în palmaresul creației și al interpretării muzicale. Autorul menționează, cu grijă și respect, cele mai reprezentative personalități dirijorale care s-au afirmat către „epoca noastră”, de la Palestrina, Lassus, Purcell, la Franck, Verdi, Brahms și numeroși alții din veacul trecut. O atenție deosebită este acordată în lucrare și dirijorilor români de cor și orchestră de la Gh. Dima, I. Vidu, G. Musicescu, George Enescu, D. G. Kiriac și I. D. Chirescu, la cei mai tineri și talentați dirijori din zilele noastre.

Lucrarea ce o recomandăm răspunde numeroaselor întrebări din domeniu, ca de exemplu: „ce înseamnă a dirija?”, „cine este de fapt dirijorul?”, „care sînt însușirile dirijorului?”, argumentînd, prin fapte grăitoare, aleanse virtuți pe care trebuie să le posede un valoros și talentat conducător de cor.

Capitolul al doilea, intitulat: „Introducere în tehnica tactării”, analizează o arie largă de probleme cum sînt: gestul dirijor, conducerea corului cu sau fără baghetă, cu sau fără partitură, explicînd și motivînd situațiile în cauză pe considerente tehnice, metodologice și expresive.

Autorul lucrării, cunoscut și apreciat de noi toți și pentru eleganța și claritatea limbajului său dirijor, ne oferă — cu generozitate — explicații plauzibile cu privire la „estetica gestului dirijor”, „poziția dirijorului”, „rolul și poziția brațelor în dirijat”, cît și îmbinarea acestora, aspecte pe care le ilustrează cu imagini fotografice, cu gestică și atitudine foarte diversă, într-o conduită generală expresivă, ca adevărate modele demne de urmat. Aceștia li se alătură alte elemente de tehnică privind: independența brațelor, comenzile de începere și de terminare, „recul”, tactarea schematică și de divizare a timpilor, fazele, tactării artistice, urmate de interesante recomandări practice încadrate în patru faze de studiu individual, toate acestea avînd drept scop formarea și perfecționarea priceperilor și deprinderilor dirijorale, specifice artei noastre profesioniste.

Cel de al treilea capitol se ocupă de „tactarea artistică”, cerință și deziderat esențial în actul de interpretare, analizînd mișcările direcționale și complementare ale brațelor, cu aplicații pe diverse scheme de tactare în toate măsurile utilizate de arta corală, ilustrate — pe parcursul capitolului — cu numeroase și elocvente exemple muzicale din creația românească și universală. Claritatea schemelor recomandate pentru studiul diferitelor măsuri, asigură, în același timp, dirijorului dezvoltarea capacității sale tehnice și expresive cît și realizarea parametrilor de interpretare artistică incontestabilă.

Următorul capitol este destinat explicării începerilor și terminațiilor de fraze sau lucrări, cu tot avantajul de probleme legate de acestea. Sînt lămurite începerile de tot felul pe bază de scheme și fragmente de lucrări dintre cele mai semnificative pentru studiul temei în cauză. Aceași atenție se acordă și gesturilor de încheiere a lucrărilor sau frazelor muzicale, explicate cu ajutorul schemelor și al exemplurilor extrase din diverse partituri corale bine alese. Tot în acest capitol se dau lămuriri de mare interes în privința deschiderii și închiderii cuvintelor, a dinamicii și agogicii acestora în procesul fonației articulate, prin intermediul clarității gesticii și a mimicii dirijorale. Capitolul se încheie cu prețioase recomandări în plan tehnic și expresiv, bazate pe bogata experiență artistică, didactică și de creație a autorului.

În capitolul al cincilea al tratatului, maestrul D. D. Botez se ocupă de tipurile de coroane (fermate) așezate în diverse situații grafice, pe timpi sau părți de

timpi, pe note cu valori diferite, ca și pe pauze de tot felul și în combinații felurite până la coroana pe pauza generală, pe bara de măsură sau pe variațiile cezuri și semne de respirație cerute de expresia muzicală. Pentru toate cazurile, cel interesat va găsi și în acest important capitol exemple grăitoare prin care se ilustrează deosebit de clar cazurile semnalate mai sus.

Una din problemele esențiale ale dirijatului este „Interpretarea operelor corale”, problemă pe care o găsim analizată pe larg în partea a patra a Tratatului pe parcursul a patru ample capitole. În primul dintre acestea, autorul, după o introducere în arta interpretării, se oprește cu multă atenție asupra unor considerente privitoare la: inspirația artistică, interpretul creator și arta interpretării, dirijorul interpret și respectul său față de partitura muzicală, cât și la implicațiile ce decurg din studiul dirijoral al partiturii corale, toate acestea fiind temeinic analizate și clarificate de autor.

Socotim inspirată ilustrarea acestui capitol introductiv în arta interpretării cu fotografii ale diferitelor coruri, alături de dirijorii lor, prezente pe marile scene de concert și spectacole ale țării.

Următorul capitol, intitulat: „Despre stiluri și arta interpretării corale”, ne pune în legătură cu cele mai subtile elemente ale limbajului muzical, cu parametrii stilistici ce definesc multiple hotare ale creației în plan orizontal și vertical al istoriei muzicii de până la noi.

Aici ne rețin atenția problemele legate de înțelegerea noțiunii de stil, de modul cum acesta îl reprezintă pe un anumit compozitor sau o anumită epocă, se arată prin ce se caracterizează diferitele stiluri muzicale din perioada Medievală sau a Renașterii, a Barocului muzical, a Clasicismului și Romantismului, cât și a noilor curente în muzica secolelor XIX și XX până la impresionismul francez, continuat fiind de noile școli și limbaje ce caracterizează epoca contemporană universală și românească, inclusiv aspectele care țin de particularități de interpretare a cîntecelor patriotice și revoluționare din țara noastră. Subliniem faptul că autorul — pe lângă caracterizarea și definirea clară a zonelor stilistice din perioadele menționate — ne oferă un cuprinzător repertoriu de lucrări aparținând celor mai remarcabili creatori ai artei corale naționale și universale, de la I. D. Chiorescu, N. Ursu, N. Lungu și I. Croitoru, la Debussy, Ceaikovski, Schubert, Schumann, Wagner, Berlioz, Haydn, Mozart, Beethoven, incluzând și pe Bach, Händel, Schütz, Gesualdo, Vittoria și Palestrina. Întreaga perioadă cuprinsă în acest capitol este analizată pe baza unei bogate documentări iar considerentele și observațiile autorului vizează esența fenomenului ce se definește prin noțiunea de stil în creația și interpretarea operelor corale.

Capitolul ce urmează, al VIII-lea, are următorul titlu: „Forme, fraze, expresie”, ca elemente de bază în construcția partiturii și a interpretării muzicale. După partea introductivă, apreciatul nostru maestru se ocupă de accentuarea ca element de expresie cit și de diversele situații în care accentele metrice, ritmice și patetice, se împletesc în cele trei variate feluri — pe parcursul discursului muzical — conferindu-i vigoare, energie și claritate în planul interpretării artistice. Se subliniază faptul că accentele, de orice fel, trebuie înțelese, simțite și exteriorizate din interiorul dirijorului interpret ca acestea să convingă și să emoționeze auditoriul prezent la concertele corale.

Bogatul evantai de argumente teoretice menit să explice rolul expresiv al accentuării și frazării, sub variatele lui aspecte, în actul interpretării artistice, se sprijină — și în acest foarte bogat capitol al tratatului — pe fondul de aur al literaturii corale românești și universale, reprezentat de virfuri creatoare cum sînt compozitorii: Gh. Dima, C. Porumbescu, I. Vidu, S. V. Drăgoi, P. Constantinescu, M. Jora, N. Lungu, S. Toduță, L. Rusu, Z. Vancea, L. Glodeanu, Al. Pașcanu, D. Popovici, C. Romașcanu, F. Donceanu, I. Odăgescu-Tuțuianu și alții, alături de Haydn, Beet-

hoven, Brahms, Gounod, Wagner, Verdi, Debussy, Britten, Bartók etc. Dar să urmărim în continuare și capitolul final al acestei părți din tratat, al IX-lea ca număr, ce poartă titlul: „Tradiție și inovație”. Pornind de la unele aprecieri privind tradiția și legătura ei cu prezentul și viitorul ei în plan muzical, respectiv cu inovația, capitolul se continuă cu o scurtă caracterizare a muzicii contemporane, cu precădere a celei corale românești, în speță, a unor lucrări pentru cor datorate compozitorilor: M. Moldovan, C. Tăranu, D. Voiculescu, T. Olah, N. Brînduș și V. Petculescu, pentru a încheia cu un studiu „despre vibrato și non vibrato” în interpretarea corală, lămurind parametrii expresivi ai modalităților de realizare decurgînd din emisia vocală controlată și orientată, de la caz la caz, în conformitate cu stilul și conținutul emoțional al creației, spre virtuțile expresive care dau sens și frumusețe unduirilor sau non-unduirilor sonore.

Ultima parte — a V-a — a Tratatului de cînt și dirijat coral semnat de profesorul universitar D. D. Botez, este dedicată „aspectelor ce vizează finalitatea activității dirijorului” și cuprinde două interesante capitole care tratează problemele legate de repertoriu și programe cit și de repetiții și concerte. Lămurind, cu o veritabilă argumentare științifică, toți vectorii repertoriului cit și criteriile de alegere și selecționare a lui din întreaga creație corală, autorul tratatului mai analizează diversitatea tematicii, varietatea de stiluri și genuri în arta corală, relația dintre repertoriul universal și cel românesc, modalitățile de întocmire a programelor, tipurile de programe cit și durata lor. De asemenea, sînt explicate pe larg raporturile de înlănțuire motivată a tonalităților în cadrul concertului coral, cit și elementele de variație sonoră a diverselor manifestări concertistice, cu referiri speciale asupra repertoriului corurilor de profesioniști și amatori, al formațiilor de voci egale de adulți și elevi, spre a încheia capitolul cu prezentarea unor modele de programe de concert în două părți, combinînd în modul cel mai adecvat întreaga arie stilistică a repertoriului coral românesc, cu a celui universal.

Volumul analizat de noi se încheie cu observații privitoare la repetiții și concerte, la buna organizare a acestora cit și a timpului de odihnă din programul de lucru cu corul. De asemenea, se analizează cu atenție funcția educativă și artistică a repetiției de cor precum și rolul ei în cultivarea la toți membrii colectivului a deprinderilor de măiestrie interpretativă, indispensabile misiunii lor artistice. În partea finală se dau prețioase indicații privind atitudinea și raporturile dintre dirijor și cor; se analizează concertul coral, ca acțiune colectivă, făcîndu-se importante recomandări generale privind ținuta și evoluția corului în cadrul competițiilor artistice la diferitele manifestări, concursuri și festivaluri.

Gîndurile cu care își încheie maestrul nostru drag prețiosul său tratat se referă la „unele aprecieri privind activitatea corală în țara noastră”, văzută într-o spectaculoasă evoluție la scara veacurilor XIX și XX, către etapa de azi, stimulată creator de cele cinci ediții ale marelui Festival Național „Cîntarea României”. Sînt semnificative în acest sens imaginile fotografice ale unor prestigioase coruri din țară cit și ale talentaților lor dirijori, ce ilustrează, în mod adecvat, ultima parte a lucrării maestrului Dumitru D. Botez.

În încheierea acestei sumare analize pe marginea tratatului menționat, în calitatea mea de fost discipol și apropiat colaborator al maestrului la catedra de dirijat cor a Conservatorului „Ciprian Porumbescu” din București îmi permit să afirm că arta corală și dirijorală românească din a doua parte a secolului nostru a devenit înfloritoare și tot mai apreciată de marele public și datorită strădaniei fără preget a renumitului nostru dascăl D. D. Botez, care și-a pus întreaga sa activitate, talentul și dăruirea în slujba propășirii ei. Să nu uităm a-i prețui și cînsti mereu, cu aleasă recunoștință, figura sa luminoasă cu care se mîndrește azi învățămîntul artistic și cultura muzicală românească.

Iovan MICLEA